

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. / Бех І.Д. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч.посіб. / Карпенчук С.Г. – К. : Вища школа, 1997. – 304 с.
3. Методика воспитательной работы: уч. пособ. для студ. пед.уч-щ / [Коротов В.М., Гордин Л.Ю., Гордин А.Ю., Жуков В.В.] ; под ред. В.М.Коротова. – М. : Просвещение, 1990. – 175с.
4. Созонов В.П. Организация воспитательной работы в классе / Созонов В.П. – М. : Центр «Педагогический поиск», 2000. – 160 с.
5. Савченко О.Я. Сімейне виховання. Молодші школярі / Савченко О.Я. – К. : Рад.школа, 1979. – 141 с.

УДК 378.016

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Катола О.В., аспірант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті висвітлено деякі аспекти проблеми формування готовності майбутніх соціальних педагогів до правозахисної діяльності.

Ключові слова: майбутні соціальні педагоги, правозахисна діяльність, готовність до правозахисної діяльності.

Катола О.В. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К ПРАВОЗАЩИТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Измаильский государственный гуманитарный университет, Украина.

В статье освещены некоторые аспекты проблемы формирования готовности будущих социальных педагогов к правозащитной деятельности.

Ключевые слова: будущие социальные педагоги, правозащитная деятельность, готовность к правозащитной деятельности.

Katola O.V. SOME ASPECTS OF THE PROBLEM OF FORMING THE FUTURE SOCIAL TEACHERS' READINESS FOR ADVOCACY ACTIVITY / Izmail State Liberal Arts University, Ukraine.

This article describes some aspects of the problem of forming the future social teachers' readiness for advocacy activity.

Key words: future social teachers, advocacy activity, readiness for advocacy activity.

«Соціальний педагог» – відносно нова спеціальність, поява якої зумовлена, перш за все, потребою українського суспільства в принципово новому стані забезпечення системи соціально-правового захисту дітей, сім'ї та молоді. Нові концептуальні орієнтири в галузі соціального виховання зумовлюють пріоритети професійної діяльності соціальних педагогів у розвитку правової культури суб'єктів соціально-педагогічної взаємодії. Гуманізація простору дитинства пов'язана з визнанням дитини особистістю, яка має таку саму гідність, що й дорослий; однак, якщо дорослий спроможний сам захистити свої інтереси, то дитина вимушена звертатися по допомогу до тих, хто може бути гарантом дотримання та збереження її прав; одним із них є соціальний педагог.

Діяльність соціального педагога, як і будь яка інша, включає перетворювальну, пізнавальну й ціннісно-орієнтаційні різновиди, що перебувають у силовому полі суб'єкт-об'єктних стосунків. Мається на увазі загальний контекст окреслених різновидів діяльності – правовий захист дитини, реалізація її прав.

Ось чому в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях здебільшого робиться акцент на закладені теоретичні передумови підготовки соціального педагога до здійснення правозахисної функції в професійній діяльності.

Найбільш фундаментально ці аспекти відображені в доробку І. Ковчиної, у зв'язку з осмисленням проблематики соціально-правового захисту дитинства. Окреслене питання набуло ключового значення в науковому дослідженні правової компетентності майбутнього соціального педагога, що здійснені Я. Кічуком. Означений ракурс знайшов відображення у науково-методичних розробках Ж. Петрочко, де

міститься методичний супровід навчального курсу «Основи правового захисту», що викладається у вищих навчальних закладах, які готують майбутніх соціальних педагогів.

У цьому контексті базовими вважаються фундаментальні дослідження професійно-особистісного розвитку педагога (К. Альбуханова-Славська, Б. Анан'єв, В. Мясіщев, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.). Особливе місце у розробці теоретичних засад підготовки соціальних педагогів займає концепція педагогічної освіти, яка була розроблена під керівництвом В. Сластьоніна.

Зауважимо, що вивчення системи освіти у соціально-педагогічному аспекті дає можливість сформулювати продуктивні моделі освіти особистості в цілісності й всеоб'ємності – від дитячих років до повної освітньої зрілості. У різних суспільствах ці моделі різні; процеси освіти регулюються також по-різному, як і відмінні в кожному конкретному випадку пріоритети тієї чи іншої держави в зазначеній сфері. Найбільш жорсткі моделі і механізми їх реалізації притаманні тоталітарним суспільствам, плюралістичні й ліберальні – демократичним. Зрештою, це все ж не дає вичерпної відповіді на питання, які ж моделі ефективніші, де найбільш гармонійно вчать «кодексу громадянина» і надають необхідні і достатні правові знання.

Вищезазначене і зумовило мету статті: висвітлити деякі аспекти проблеми формування готовності студентів до правозахисної діяльності – результату професійної підготовки соціальних педагогів в умовах сучасної вищої школи.

Соціальний педагог покликаний працювати у школі з усіма учнями, навіть більше з тими, хто потребує підвищеної уваги, зокрема з дітьми особливих категорій («категорійні діти»): діти з неблагополучних сімей, діти з неповних сімей, діти, батьки яких не працюють, або працюють на мінімальну зарплату, діти батьків-мігрантів, обдаровані діти, дезадаптовані діти, діти із підвищеною нервовою активністю тощо. Термін «категорійна дитина» було введено на початку нашого століття Н. Божескул і Л. Дробот у зв'язку з вивченням соціального супроводу дітей двома інституціями: службою у справах дітей та центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. При цьому чітко окреслено, по-перше, статус дитини (наприклад, дитина-сирота) і по-друге, ознаки статусу (наприклад дитина з обмеженими можливостями, фізичними вадами обов'язково має медичне свідоцтво). Стрижневого значення у цій діяльності набувають правові основи цієї діяльності. Йдеться про актуалізацію правового поля життєдіяльності будь-якої дитини. Так, принципово важливо на основі аналізу міжнародних документів ознайомити дітей з адаптованими нормами Загальної декларації прав людини, Декларацією про права дитини, Конвенцією про права дитини. Здійснюючи правову освіту необхідно надати особливої уваги ролі у сфері захисту прав дітей міжнародних організацій, зокрема, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та неурядових регіональних правозахисних організацій. При цьому соціальний педагог має довести, що в останні роки посилюється інтерес у міжнародному загалі до питання захисту дітей, і спрямований він не на абстрактний захист прав дітей, а на такий захист, який би відповідав основним принципам і нормам міжнародного права. Першою спробою вирішення цих проблем стала Конвенція ООН про права дитини, яка визнала дитину суб'єктом права, а її інтереси пріоритетними перед потребами суспільства.

Натомість у процесі професійної підготовки соціальних педагогів доцільно акцентувати увагу студентів на такому загальноновизнаному факті: сьогодні вже очевидна неспроможність довгоіснуючої концепції суб'єкт-об'єктних відносин, коли спостерігалось панування моносуб'єктного підходу, при якому розвиток дитини вбачався як зовнішньо обумовлений процес формування.

Аналізуючи досвід вітчизняної соціально-правової сфери, можна вичленити такі ціннісні особистісні установки, якими має користуватися майбутній спеціаліст соціально-педагогічної сфери, спираючись на основні положення Конвенції, з метою реалізації принципу гуманізації соціалізуючого процесу: педагогічний гуманізм, який проявляється у повазі особистості дитини, її гідності, сприйнятті її запитів, інтересів, впевненості у власних силах, емпатичне розуміння дітей і підлітків, співробітництво, діалогізм, особистісна позиція соціального педагога, його здатність до творчого самовираження, глибокі знання основних міжнародних документів, національних нормативно-правових актів, що регулюють соціально-правовий захист дітей різних категорій. У зв'язку із вищезазначеним, виключного значення, на нашу думку, набувають шляхи організації правозахисної діяльності майбутніх соціальних педагогів, які чітко окреслює і змістовно висвітлює А. Капська [1], відповідно до яких кожний спеціаліст соціально-педагогічної сфери зможе перевірити свою готовність до роботи в складних ситуаціях захисту прав дитини. Соціальний педагог виконує різнопланові професійні ролі – захисника, адвоката, посередника-помічника, носія соціальної справедливості, організатора правомірної поведінки вихованця, аніматора, експерта просоціальних дій. Фактично соціальний педагог у взаємодії з різними мікроструктурами і відповідними особами можуть здійснювати повноцінну правозахисну діяльність стосовно дітей.

У нашому розумінні правозахисна діяльність характеризується як багатофункційне явище, яке поєднує у собі операційний та особистісний аспекти. Так, у правозахисній діяльності базовою характеристикою виступає здатність студента приймати обґрунтовані законодавчими нормами професійні рішення, підґрунтям яких є його спроможність орієнтуватися у правових явищах – основі вчинення дій,

спрямованих на встановлення і захист правових відносин. Передумовою розвитку правової компетентності майбутнього соціального педагога є ціннісне його ставлення до соціально-педагогічної діяльності, усвідомлення своїх повноважень вирішувати правові питання вихованців через переконання у справедливості, розумності, доцільності того правового поля, що створює чинне законодавство. Формування готовності соціального педагога обумовлено характером діяльності та вимогами до особи педагога. Як відмічає Ю. Чуфаровський, психологічний аналіз професійної правозахисної діяльності дозволяє виділити кінцеву ціль такої діяльності як забезпечення максимальної соціально-правової захищеності людини з одного боку та дотримання законності та правопорядку з іншого. Така діяльність потребує від професіонала безумовного знання законів, досвіду, технічної забезпеченості, акторства, красномовства, комунікабельності, довіри у відношеннях, чесності, порядності, справедливості. Вищезазначене набуває особливого змісту, коли мова йде про педагогічний правозахисний процес соціального педагога по відношенню до дитини.

Враховуючи сучасне розуміння феномену «готовність» (Н. Левитов, А. Линенко, О. Хращевська та ін.), можна стверджувати, що специфіка означеної особистісно-професійної якості стосовно досліджуваного аспекту діяльності соціального педагога безпосередньо пов'язана із наявністю спеціальних знань та умінь організації правозахисної діяльності та певним особистісним станом.

До того ж, на основі аналізу наукового доробку О. Шульги складовими професійної готовності соціального педагога до правозахисної діяльності є особливий особистісний стан педагога, спрямований на реалізацію охорono-захисної функції, яка включає в собі такі взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти: мотиваційний, когнітивний, процесуальний, творчий, аналітичний [5].

Намагаючись визначити педагогічну сутність цього феномена, ми проаналізували найбільш визнані психологічні концепції розвитку особистості (соціально-психологічна теорія А. Петровського, динамічна функціональна психологічна теорія К. Платонова, особистість і предметна діяльність у психологічній теорії О. Леонтьєва та ін.) і дійшли висновку про конструктивні ідеї, закладені, зокрема, у культурно-психологічній концепції В. Рибалки. Саме в ній йдеться про тривимірну психологічну структуру особистості: 1) соціально-психолого-індивідуальний, в контексті якого і осмислюється феномен самосвідомості; 2) діяльнісний; 3) віковий. Ця теорія, на наш погляд, пояснює властивості особистості і дозволяє розширити наукові знання, з одного боку, про свідомість, базою якої виступають знання людини та таку характеристику як спроможність ставити цілі діяльності. З іншого боку, дійти висновку, що виключного значення набуває така якість, як усвідомленість. Природа готовності до правозахисної діяльності пов'язана з конкретизацією спонук поведінки особистості, таксономією цілей діяльності. Зазначене дозволяє нам стверджувати, що мотиваційний компонент готовності майбутніх соціальних педагогів до правозахисної діяльності і є стрижневим, оскільки концентрує і ставлення студента до соціально-педагогічної діяльності, і усвідомлення цілей та потреби в ній, і оцінку такої діяльності [2].

Так, мотиваційний компонент готовності до правозахисної діяльності є тим осередком, біля якого конструюються основні якості особи соціального педагога як правозахисника. Пояснюється це тим, що мотиваційно-ціннісний компонент виконує регулятивну функцію у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до правозахисної діяльності. Цей компонент характеризує саморегуляцію суб'єкта соціально-педагогічної діяльності правової сфери. Йдеться про спонування, що включають активність індивіда, – її потреби, інтереси, переконання, ідеали (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн). Мотив не лише передус діяльності, а й спрямовує її; мотивація свідчить про особистісний смисл, якого набуває саме цей вид діяльності для особистості. До мотивації відносять все те, що пробуджує реальну активність, узагальнені та конкретні життєві цілі, заради яких діє людина. Зокрема, В. Сластьонін стверджує, що мотивація – психологічна вирішальна ланка у структурі готовності [3]. К. Обуховський пояснює мотив як вербалізацію цілей та програми, які дають можливість конкретній особі почати діяльність. Так, Х. Хекхаузен вважає, що мотив є бажаний цільовий настрій у рамках відношення «індивід – середовище», а мотивація – є те, що пояснює цілеспрямованість дії. У зв'язку з тим, що різноманітні відношення людини з середовищем представлені у відносно стійкій мотиваційній сфері особистості, будь-яка діяльність, у тому числі і правозахисна, звичайно співвідноситься більш ніж з одним мотивом і є, таким чином, полімотивованою [4].

Проблема мотиваційної готовності педагога до захисту прав та свобод дитини, взаємодії з вихованцями в правозахисному процесі, урахування потреби професійного самовдосконалення у правозахисної діяльності є однією з основних у підготовці соціального педагога-правозахисника. Тільки адекватна цілям правозахисного процесу мотивація забезпечує більш повне розкриття професійної діяльності та саморозкриття особистості педагога. Таким чином, мотиваційний компонент готовності до правозахисної діяльності включає: емоційно-ціннісне відношення до дитини та інших людей (гуманістична направленість особистості), позитивне відношення до професії та розвитку своїх професійно-значущих якостей (професійно-педагогічна направленість), позитивне відношення до предмету правозахисної діяльності (соціально-правова направленість).

Дія когнітивного компоненту правозахисної діяльності здебільшого направлена на збагачення майбутніх соціальних педагогів психолого-педагогічними знаннями в цілому та спеціалізованими знаннями про сутність, закономірності та структуру педагогічного правозахисного процесу, взаємодію з іншими учасниками правозахисного процесу, можливості застосування норм права у соціально-педагогічній сфері діяльності, а також про ефективні засоби та форми захисту прав та інтересів дитини. Цей компонент вказує на сукупність правових знань. Через змістові характеристики цього компоненту видається за можливе судити про правову освіченість студента, його налаштованість на неперервну правову самоосвіту, правову поінформованість як результат вияву ним пізнавальної самостійності. В основі цього компоненту лежить теоретична підготовка соціального педагога-правозахисника, яка є фундаментом його практичної діяльності.

Накопичення досвіду правозахисної діяльності відноситься до процесуального компоненту професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та визначається знаннями теорії правозастосування та відправлення правосуддя стосовно дітей у правозахисному процесі. Йдеться також про сформованість на необхідному рівні вмінь: встановити факт порушення прав та свобод дитини, визначити форми захисту (встановлення) порушеного права, відпрацювати методи захисту, користуватися своїми особистісними якостями та здібностями, встановити психологічний контакт з дитиною, іншими учасниками правозахисного процесу, представниками органів державної влади.

Зауважимо, що одним з важливих факторів здійснення правозахисної діяльності доцільно вважати «креативність» соціального педагога, яка й складає творчий компонент означеної сфери.

Творчий компонент передбачає включення у професійну діяльність творчого уявлення особистості, фантазії, оригінальних інтелектуальних та емоційних проявів своєї особистості, інтуїції, швидкого узагальнення інформації, вміння імпровізувати, використовувати елементи адвокатської техніки. Цей компонент дозволяє вимірювати не лише характер здійснюваної майбутнім соціальним педагогом правової діяльності (репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий), а й вияв самодіяльності, здатності до самозмін.

Аналітичний компонент готовності майбутніх соціальних педагогів до правозахисної діяльності дозволяє їм співвідносити бажаний та отриманий результат діяльності. Цей компонент поєднує у собі: усвідомлення себе максимально корисним для дитини за умови її захисту, вміння прогнозувати декілька варіантів здійснення правозахисної діяльності за оцінкою досягнутих результатів, співвідношення своїх можливостей до завдань конкретних умов правозахисної діяльності. У правозахисному процесі соціальний педагог повинен надати свої аргументи представникам органів державної влади у переконливій формі, ретельно знаючи особистість дитини, причини та мотиви порушення її прав та свобод. Вміння поєднати у правозахисному процесі інтереси дитини та суспільства, вміння підняти соціальне значення захисту при відстоюванні приватного інтересу – це один з важливих проявів аналітичного компонента в правозахисній діяльності соціального педагога [5].

Таким чином, процес навчання студентів органічно поєднує у собі поступово ускладнені елементи структури правозахисної діяльності від простих, не потребуючих спеціальних навичок та вмінь, до більш складних творчих проявів вказаної діяльності, здійснювати які можливо лише фахівцям з достатньо високим рівнем професійної готовності до правозахисної діяльності.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо із поглибленням наукового уявлення про феномен «готовність майбутнього соціального педагога до правозахисної діяльності», розробкою і апробацією діагностувального інструментарію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капська А.Й. Соціальна робота: навч. посіб. / Капська А.Й. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
2. Кічук Я.В. Правова компетентність майбутнього соціального педагога: теорія і практика: [монографія] / Кічук Я.В. – Ізмаїл, 2009. – 232 с.
3. Слостенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Л.С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 221 с.
4. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Хекхаузен Х. – СПб. : Питер; Смысл, 2003. – 512 с.
5. Шульга А.А. Правозащитная деятельность социального педагога / А.А. Шульга // Европа и современная Россия. Интегративная функция педагогической науки в едином образовательном пространстве: Материалы Третьей международной научной конференции, (3–9 мая 2005 г.) Калининград-Варшава. – М.: МАНПО, 2005 – 610 с. – С. 586–591.